

УДК 372.2:371.3(497.11:470)

DOI 10.7251/NSK1312007J

Оригинални научни рад

Весна Јањевић Поповић*
ОШ „20. октобар“ Београд

Сања Филиповић
Универзитет уметности у Београду
Факултет ликовних уметности

Елена Туник
Универзитет у Петербургу, Русија
Академија последипломског образовања

РАЗВОЈ КРЕАТИВНОГ МИШЉЕЊА ПРЕДШКОЛАЦА У ПЕТЕРБУРГУ И БЕОГРАДУ – УПОРЕДНА АНАЛИЗА

***Апстракт:** Један од начина да се скрене пажња на потребу систематског развијања креативног изражавања деце је да се анализира тренутна ситуација у овом региону. Примена Вилијамс теста креативности на популацију предшколске деце омогућила је нове методе праћења развоја деце. Циљ истраживања је да се упореде резултати тестирања деце из Београда и Петербурга користећи Вилијамс тест креативности. Истраживање је показало статистички значајне разлике у резултатима између деце из Београда и деце из области Петербурга у корист деце из Београда. Остаје отворено питање даљег истраживања и поређења концепција програма рада предшколских установа.*

* v.janjevicpopovic@gmail.com

Кључне речи: креативно мишљење, предшколски програм, деца предшколског узраста.

Увод

Анализе дечјих цртежа, као метод за проучавање детињства и дечјег развоја користе се у научној и практичној делатности педагога и психолога. Овај рад је настао из потребе да се упореде резултати, покуша да истражи испољавање дечје креативности, уведу норме, рано уоче стваралачки потенцијали деце и резултати употребе с циљем подржавања њиховог развоја. Зато је изабрано коришћење невербалног теста дивергентног мишљења Williams F. E. Creativity Assessment Packet (CAP) 1980 D.O.K. Publishers Inc. Buffalo. New York 14214, 1980., а у адаптацији Елене Е.Туник (2003).

Кроз дечије довршавање 12 цртежа тест прати понашање деце: флуентност, флексибилност, оригиналност, вербално дефинисање цртежа и, најкраће, приступ решавању проблема. Елена. Е. Туник је 2003. године после трогодишњег истраживачког рада прилагодила тест, дала одговарајуће норме по узрастима за руску територију, и проширила коришћење теста задајући тест на узрасту 5 – 7, 8 – 12 и 13 – 17 године. Коришћење овог теста на предшколском узрасту, без превођења – реч је о невербалном тесту са једноставним и лако разумљивим упутством за рад на довршавању цртежа – дали су могућност примене на нашој популацији предшколаца, на упоређивању резултата узраста 5 – 7 година.

Теоријске претпоставке су да креативне личности продукују више цртежа, да су они разноврснији по темама и областима, оригиналнији успевају да задати елемент интегришу у целину свог цртежа, праве асиметричне цртеже и у дефинисању свог цртежа, креативнији дају наслове који нису само буквална интерпретација цртежа, већ дају додатни смисао.

Предмет и циљ истраживања

Циљ истраживања је да се коришћењем *Вилијамс теста креативности* упореде резултати деце из Београда и региона Петербурга, као и да се дефинишу норме за узорак популације код нас.

Хипотеза истраживања

Нема статистички значајне разлике у креативним способностима предшколске деце из Београда и предшколске деце из Петербурга на *Вилијамс тесту креативности*.

Истраживачки узорак

Тестирање је спроведено у периоду од марта до маја 2008. године у београдским вртићима Новог Београда, Чукарице и Земуна. Тестирање у Петербургу обављено је 2003. године. Тестом је обухваћено 552 деце из београдских вртића и 910 деце из региона Петербурга. Тестирање је обављено у малим групама 5 – 10 деце. Узраст деце која су ушла у истраживачки узорак су од 5,5 година до 7 година (припремне предшколске групе) и приближно једнак број девојчица и дечака.

Технике и инструменти

У истраживању је коришћен невербални тест довршавања 12 цртежа – *Вилијамс тест креативности*. Овим тестом је омогућено да се утврде начини решавања графичког-ликовног задатка, ниво креативности предшколске деце кроз компоненте – продуктивност, флексибилност, оригиналност, аспекте асиметрије у цртежу, богатство речника кроз елементарно вербално дефинисање цртежа. *Вилијамс тест дивергентног/креативног мишљења* првобитно је коришћен за издвајање креативне деце, њихове селекције и укључивање у посебне програме. Касније, у Америци и другим земљама почиње да се користи и задаје широј популацији деце с циљем откривања креативних потенцијала и њиховом подстицању у свакодневном раду.

У нашем истраживању, као и у истраживању Е. Е. Туник, време тестирања било је ограничено на 25 минута. Деци је задата типска инструкција да раде у квадратима, по реду, да стварају слике користећи се понуђеним линијама или фигурама, тако да оне буду део дететовог цртежа, као и да могу да цртају на било ком месту унутар квадрата, зависно од тога шта су желела да представе својим цртежом. По завршетку цртања деца су давала назив за сваки свој цртеж. Одрасли су бележили називе које су деца давала за своје цртеже, јер је реч о предшколцима.

У обради података коришћени су дефинисани критеријуми оцењивања цртежа, који су већ коришћени у изради норми Е. Туник у адаптацији теста *Вилијамс* за руско подручје:

- **Флуентност** – теоријска претпоставка је да креативне личности продукују више;
- **Флексибилност** – број промена садржаја цртежа – мењање категорија; очекивано је да је креативно дете у стању да производи различите идеје, мења своју позицију, на нов начин посматра познате ствари и да се то види у цртежима:
- **Оригиналност** – процењује се кроз положај нацртаног цртежа у односу на задати стимулус: најоригиналнији су они који цртају унутар и споља задате фигуре стварајући смислену синтезу датих облика, користећи задату фигуру и надограђују је;
- **Асиметрија – симетрија** – положај детаља на цртежу, да ли га одређују као симетричан или асиметричан – асиметрични избори се вреднују као израз креативности;
- **Наслов** – богатство речника и значење речи које су коришћене у називима, способност сликовитог изражавања суштине цртежа, за разлику од директног описа онога што се налази на цртежу дају

информације о начинима на који се дете служи језичким средствима.⁶

Статистичка обрада података

У обради података⁷ резултата истраживања добијених *Вилијамс тестом креативности* код деце предшколског узраста коришћене су следеће статистичке методе:

1. Од дескриптивних метода – за сваку варијаблу израчунате су: мере централне тенденције – аритметичка средина и мере дисперзије-стандардна девијација.
 2. За тестирање хипотезе коришћен је: тест разлике аритметичких средина коришћењем t- теста.
- За израду графикана и табела и део израчунавања коришћен је SPSS програм.

Резултати истраживања и њихова интерпретација

Код мера централне тенденције постоји разлика између аритметичких средина узорка деце из Београда и Петербурга. Просечан скор деце из београдских вртића **M=72** је већи од просечног скорa предшколске деце из Петербурга **M=64**.

Стандардна девијација је већа у резултатима деце из Петербурга **$\sigma=12$** . Скорови деце из Београда мање одступају од аритметичке средине **$\sigma=8$** .

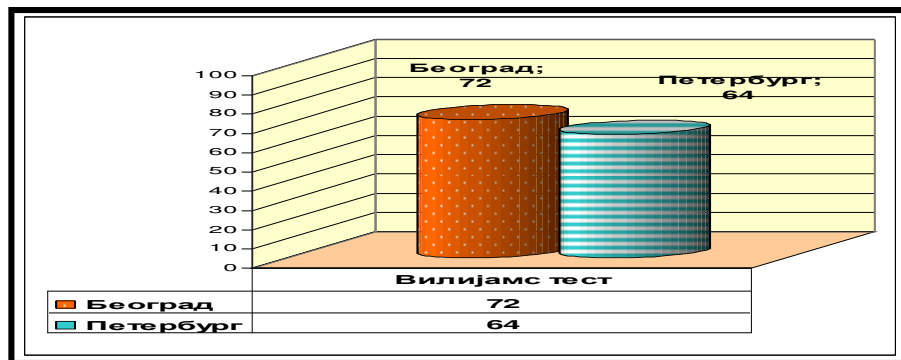
⁶ Туник, Е. Е. (2003). *Модифицированые креативные тесты Вильямса*. Санкт-Петербург: Речь.

⁷ Сви резултати су добијени из негруписаних података (из сирових скорова).

Разлика аритметичких средина резултата предшколске деце на Вилијамсовом тесту из Београда и Петербурга, на нивоу значајности разлике $\alpha 0,001$ израчуната вредност је већа од табличне, односно: $t = 15,278$, $df = 3,291$, $p < .001$, па се може уз ризик грешке $\alpha 0,001$ закључити да је разлика аритметичких средина **статистички значајна** између ова два узорка, а у корист предшколске деце из Београда.

Табела 1: Тест разлике аритметичких средина резултата предшколске деце на Вилијамс тесту креативности из Београда и предшколске деце из Петербурга

СТУДЕНТОВА t ТАБЛИЦА				
степен слободe df (v)		Граничне вредности у t дистрибуцији		
		0,05	0,01	0,001
200		1,6525	2,345	3,377
∞		1,645	2,326	3,291
df(v)=1462	t=15,278	tv0,05;1462=1,645	tv0,01;1462=2,32	tv0,001;1462=3,291

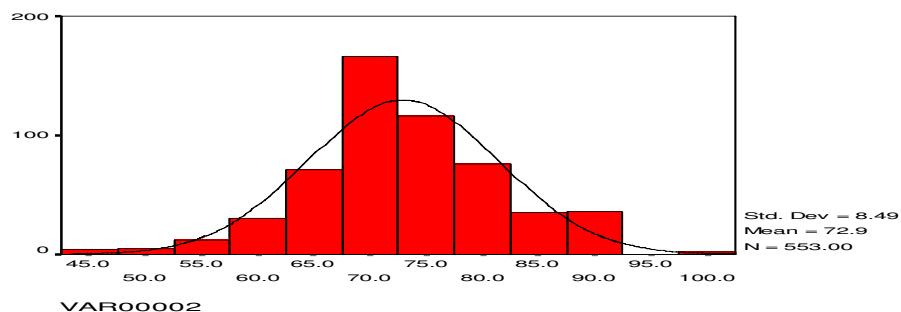

Графикон 1: Резултати предшколске деце на Вилијамс тесту креативности из Београда и предшколске деце из Петербурга

Табела 2: Резултати предшколске деце на Вилијамс тесту креативности из Београда и предшколске деце из Петербурга – због лакшег упоређивања израчунати су перцентилни рангови

					-1σ					M				+1σ				
Перцентили Петербург	2	4	7	11	16	23	31	40	50	60	69	77	84	89	93	96	98	
Перцентили Београд		0,5	0,8	1,6	2,4	4	5,3	9,4	15	24	43	48	58	71	81	90	94	97
									-1σ		M			+1σ				
											72			80				

Овако дефинисана табела омогућава упоређивање сваког појединачног децјег резултата у односу на нормалну расподелу. Тако добијени резултати могу да се користе у непосредном раду са децом.

Графикон 2: Приказ учесталост резултата на тесту Вилијамс тесту креативности који прате нормалну расподелу

Дискусија резултата

Ако посматрамо податке из различитих истраживања, где се примећује раст и опадање у појединим доменима, остаје нам да се запитамо да ли програм, начин живота, провођење слободног времена, односи одраслих према дечјој машти и игри, утичу на развој и креативно понашање деце. Очигледно је да је јављање, развој, учесталост и међусобно деловање фактора креативности условљено подстицајима из околине. Неки налази потврђују чак и корелацију између креативности васпитача, наставника и деце предшколског и млађег школског узраста. У следећој табели приказани су резултати истраживања креативности (*Школски психолог*, бр. 4, Москва, 1999).

Табела 3: Пример истраживања креативности

земља	узраст	флуентност	флексибилност	оригиналност
Русија/САД	6 – 8 /7	51,4	26,4	25,0
		34,1	16,4	12,9
Русија/САД	11 – 12 / 12	47,7	21,8	21,8
		71,0	32,3	41,9
Русија/САД	15 – 17/ 16	36,3	20,7	25,8
		82,0	37,6	56,1

Нека истраживања кажу да карактер културе утиче на тип креативности, да развој креативности зависи од културе у којој се развија дете и да се застој у развоју креативности догађа када је дете пред новим захтевима или у стресној ситуацији, као и да на креативност утиче социоекономско стање породице.

У светлу ових података, можда су резултати београдске деце у односу на руску децу виши, јер је наш узорак градско, урбано подручје, док је петербуршки узорак из региона.

Отворено је питање разлике у програмима који пролазе деца у вртићима. Креативност подстичу програми који садрже: толеранцију и

наклоњеност, прихватање детета какво заправо јесте, прихватање дечје иницијативе, слобода да се покаже и слобода акције, поверење и охрабривање, подстицање спонтаности и самосталности. Утисак током боравка у руским вртићима је да је време више организовано, да постоји стриктан распоред смењивања активности, за разлику од београдских вртића где постоји више простора за спонтане активности. Узроци разлика се могу тражити у различито усмереним предшколским програмима, при чему је руски предшколски програм ближи школском програму, има мање креативних и самосталних задатака, а најчешће постављени задаци подстичу конвергентно мишљење. Основе програма београдских државних вртића су у односу на руски програм отвореније, без фиксираних садржаја, па је свакодневни рад вртића отворенији за спонтане активности.

Закључна разматрања

Може се приметити да овај тест недовршених цртежа широко прати дечји развој и да пружа могућности да се уоче индивидуалне разлике у креативним способностима које се сагледавају *Вилијамс тестом*.

Анализом *Вилијамс теста креативности* такође је било могуће препознати и евентуалне развојне тешкоће, заостајање у развоју код поједине деце (што није предмет овог истраживања). Дечји цртежи, нарочито ако су пропраћени вербалним коментаром, представљају својеврсно дефинисање појмова којима дете располаже, па су зато били вредни и вербални коментари деце о ономе шта су нацртала и ту су разлике биле највеће. У овом истраживању показало се да има разлике између узорака деце из Београда и Петербурга и да су статистички значајне на нивоу 0,001, да су средње вредности веће код београдских предшколаца, а да су индивидуалне разлике веће код деце у Петербургу. Без обзира на статистичку значајност разлика у постигнућу на тесту деце из Београда и Петербурга, остаје отворено питање даљих истраживања и провере резултата на узорку сеоске и/или приградске средине, као и поузданости теста на поновљеним истраживањима

Литература

- Виготски, Л. С. (2005). *Дечја машта и стваралаштво*. Београд: ЗУНС.
- Туник, Е. Е. (1997). *Психодиагностика творческог мышления - креативные тесты*. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский государственный университет педагогического мастерства.
- Туник, Е. Е. (2003). *Модифицированные креативные тесты Вильямса*. Санкт-Петербург: Речь.
- Филиповић, С. (2009). *Развој схватања о дечјем ликовном стваралаштву и могућности ма васпитно-образовног деловања на њега*. Докторска дисертација. Бања Лука.

Vesna Janjević Popović, Sanja Filipović, Elena Tunik

DEVELOPMENT OF CREATIVE THINKING OF PRESCHOOL CHILDREN IN PETERSBURG AND BELGRADE – COMPARATIVE ANALYSIS

Summary

One way to call attention to the need of systematic development of children's creative expression is to analyze the current situation in this region. The use of Williams creativity test on Belgrade population of preschool children has given the new test methods for monitoring children's development. The aim of the research was to compare the results of testing children from Belgrade and the region of Petersburg using the Williams creativity test. The research showed statistically significant differences in results between the children from Belgrade and the children from the region of Petersburg, in favor of preschool children from Belgrade. There is an open question of further research to inspect the quality of direct practice and compare the conception of preschool programs.

Key words: *creative thinking, preschool programs, preschool children.*